

הקיץ כאתגר חינוכי בית ספרי

על מקומם של מחנכים בהכנת תלמידיהם להתמודדות בריאה עם ימי החופש הגדול **יונה גודמן¹**
האבא ישב מולי ובכה. בְּנוּ מְזֻמָּן הוריד את הכיפה וכעת אף נעצר על ידי המשטרה. ביקשתי ש"ייקח אוויר" ויספר לי את השתלשלות הסיפור מתחילתו. הוא ניגב את עיניו ופתח: "הכול התפרץ בקיץ שבין כיתה ט' לכיתה י'. אמנם היו קשיים גם קודם לכן, אך הקיץ הארוך, לילות השוטטות, הנסיעה שלו עם החברים לחוף דוגית... שם איבדתי אותו". סיפור זה, שהוא חריף אך לא חריג, מהווה ביטוי לחלק מהקשיים שימי החופש מציבים בפנינו.

נתחיל מהתחלה. חופש זה דבר טוב; לא רק למבוגרים אלא גם לבני נוער או לילדים. הוא מהווה הזדמנות להתאוורר, לרענן כוחות, להכיר תחומים שאינם כלולים בתכנית הלימודים, להעמיק קשרי חברות ופשוט לנוח. הכול כהפסקה לקראת שנת הלימודים הבאה. דא עקא, החופש הנהוג אצלנו, בו ילדים ובני נוער נמצאים כשהם נטולי מסגרת במשך חודשיים וחצי ויותר, הוא ארוך מדי ומזיק. רוב בני הנוער אינם מדריכים בתנועות נוער או בקייטנות (עד גיל 16 הם פשוט צעירים מדי), ואף המדריך בתנועה נמצא על פי רוב רק שלושה או ארבעה ימים עם חניכיו במחנה. מה עם שאר הקיץ? מי שעובד עם בני נוער יכול להעיד שאצל אלו שהתדרדרו, לא פעם נקודת התפנית (לרעה) הייתה בימי החופש הארוכים, עת התגלגלו ממקום למקום ומבילוי לבילוי בחיפוש אחר הנאה וחוויות. מסע חיפוש בו כל פעם השילו מעצמם עוד רכיב מעולמם הרוחני. אמנם כן, ישנם בני נוער נפלאים רבים המייסדים "ישיבות בין-הזמנים", יוצאים לשבועות גדושי התנדבות עם חולי סרטן, נפגעי טרור, נכים ועוד. אך יש להודות שאחוזים ניכרים של הנוער אינם נוטלים חלק באלו, וחלקם מהווים הוכחה חיה נוספת לדברי חז"ל כי הַבְּטְלָה מזיקה. זאת ועוד. הבטלה מזיקה גם לגילאים יותר צעירים. בימי החופש ישנם ילדים המגיעים לחמש שעות שימוש ביום (!) בפייסבוק, ועוד שעות רבות מול הטלוויזיה או בצפייה בסרטים במחשב. רבים חשופים יום אחר יום לתכנים ומסרים הסותרים את ערכי היסוד שהחינוך שלנו ניסה לטפח במרוצת השנה. מה עושים? במאמר קצר זה נתמקד בשני מעגלים עיקריים עליהם יכולים המחנכים להשפיע: הראשון הוא הורי התלמידים והשני הוא התלמידים עצמם.

א. **מעגל ההורים**: רבים ההורים המתייחסים לימי החופש כתקופת מנוחה של ילדיהם. לא כולם מפנימים כי תקופת החופש מחייבת עשייה הורית אינטנסיבית בהרבה מאשר בתקופת הלימודים. אם בשנת הלימודים חלק גדול משעות הערות של הילד הם באחריות בית הספר, הדואג גם לתוכניות חינוכיות חודשיות עשירות, הרי בימי הקיץ האחריות על חינוך הילדים חוזרת באופן מלא להורים. אם בשנת הלימודים פועלים בתוך בית הספר מחנכים, רכו חברתי ועוד שלל בעלי תפקידים, הרי שבימי הקיץ צריכים ההורים לעבור להורות של משרה וחצי, כדי לוודא שהילדים ייבנו מימי החופשה ולא חלילה להפך.

¹ ראש תחום חינוך אמוני, מכללת אורות ישראל.

זאת ועוד. אף הורים המבינים כי האחריות החינוכית המוטלת עליהם בקיץ רבה, אינם תמיד יודעים כיצד לעשות זאת. הם חשים כי לכל בקשה שלהם מהילד לעבודה בבית או לעשייה ערכית – הוא מתנגד בטענה ש"סוף סוף יש לי חופש". ההורים לא תמיד מצליחים להבנות מחדש את כללי העבודה המשפחתיים תוך התאמתם לימי הקיץ. מי שיכול לסייע להורים להבין את עומק אחריותם ואף להשכיל לדעת כיצד לממשה – הוא בית הספר. אחד מתפקידנו בחודש האחרון של שנת הלימודים הוא לסייע להורים להבין כיצד לממש בצורה מיטבית את תפקידם בימי הקיץ. דבר זה יכול להיעשות בשתי דרכים עיקריות. האחת, באמצעות ערב עיון להורים שייערך בבית הספר (בחודש סיוון) ואשר יכלול הרצאה או סדנא על אתגרי ההורות בימי הקיץ. ניתן להרחיב את הרעיון לסדרה של שני מפגשים, או לקיים ערב ארוך הנפתח בהרצאה מרכזית ולאחר מכן ממשיך בקבוצות עבודה קטנות של הורים, כשהקבוצות נבנות לפי גיל הילדים. הדרך השנייה בה ניתן לסייע להורים להיערך בצורה ראויה לקיץ המשפחתי הוא בעזרת הפצה להורים של מכתבים או מאמרים קצרים שנועדו להעשרתם בתחום של הורות מיטבית בקיץ. כן ניתן לפתוח פורום בית ספרי מקוון בו הורים יוכלו להחליף רעיונות והצעות לפעילות עם ילדים בקיץ, ועוד.

ככלל, מטרת הפעילויות השונות (ערב עיון, הפצת מאמרים חינוכיים להורים וכו') היא לסייע להורים להבין כי עליהם להשקיע מחשבה רבה בדבר מבנה הקיץ של ילדיהם. להבין כי לא די להסתפק בשלושה ימי טיול משפחתי לקראת סוף החופש. עליהם לחשוב, לחוד ואחר כך עם הילדים – על אתגרי החופש, על הפעילויות שירצו לעשות יחד (כמשפחה) ולחוד (רק הילדים). ראוי לעודד את ההורים לקבוע מראש את גבולות ההתנהגות הביתיים (מתי הולכים לישון, כמה שעות ביום משחקים במחשב וכו'); כל משפחה ואופייה, כל ילד והמתאים לגילו) ובעיקר כיצד להגביר בצורה נעימה את הנוכחות ההורית ואת ההשקעה והעשייה הפנים-משפחתיות הנעשות כה חיוניות בימי הקיץ הארוכים.

ב. מעגל התלמידים: המעגל השני איתו ראוי לעבוד כהכנה לימי קיץ בריאים הוא מעגל התלמידים עצמו. סיוע לתלמידנו להתמודד בצורה יעילה עם אתגרי הקיץ צריך להינתן בשני שלבים; הראשון בתקופת הלימודים והשני בימי החופש עצמם:

1. חלק ראשון של הסיוע לתלמידנו צריך להיעשות בכיתות לקראת סוף שנת הלימודים. ראוי לבנות מערך חינוכי המורכב משעות חינוך ופעילויות אחרות (כמו הרצאה; סרט ודיון; מרכז למידה; ועוד) לקראת הקיץ ואתגריו. כדאי לדון יחד עם התלמידים על הדברים שילדים 'כמונו' עושים לפעמים בגלל שעמום ולחשוב ביחד על דברים טובים שכל אחד היה רוצה להספיק לעשות בקיץ הקרוב. מערך חינוכי כזה צריך לכלול נושאי משנה כמו: ניצול זמן לעומת בטלה; שימושי מחשב יעילים לעומת מסוכנים; יחסנו למעשי קונדס ולרכוש ציבורי (בעיקר כש"משעמם ליי"); חסד והתנדבות למען הקהילה ונזקקה; כיצד אדם באמת משמח את עצמו (לעומת: "עשינו את מעשה הקונדס כי רצינו לעשות קצת כיף, בשביל הפאן") ועוד.

2. החלק השני של תפקיד המחנך ובית הספר כלפי תלמידיו צריך להתממש תוך כדי הקיץ עצמו. יש ערך חינוכי עצום בהמשך קשר עם הילדים על ידי המורה שלימד אותם בשנה החולפת (בין אם ימשיך ללמד בשנה הבאה ובין אם ישוב לכיתה אחרת). המומלץ ביותר הוא לקיים מפגש ו"יום עיון" חווייתי אי-שם באמצע הקיץ, כגון בתשעת הימים (בטרם יצאו הכול לחופשה משפחתית). המפגש של התלמיד עם חבריו ועם דמות מוערכת מבית הספר, בצד העיסוק בתכנים משמעותיים שילובנו באותו יום – מהווים ערך בפני עצמם. אך לא פחות מכך, הם מזכירים לצעיר את העולם הערכי של בית הספר ממנו הוא בא ואליו הוא בע"ה ישוב בסוף הקיץ. זו מעין "דמות דיוקנו של אביו שנראתה לו בחלון" (רש"י לבראשית לט, יא, על פי סוטה לו) המשמשת כתזכורת מאירה בדבר ערכי חייו. קשר נוסף בין המחנך לתלמיד יכול להיות מושג באמצעים פשוטים יותר: ניתן לאסוף את כתובות הדוא"ל של כל תלמידי הכיתה ולשלוח פעם בשבוע בחופש מכתב במייל לתיבת הדואר הפרטית של כל תלמיד. במכתב כדאי לכתוב לא רק דברי תורה אלא גם התייחסות אישית לחדשות ולאקטואליה, מחשבות על החיים ועל החופש, דברי שבח על תלמיד שעשה פעילות ייחודית בקיץ ועוד. מורים עם אוריינות טכנולוגית גבוהה קצת יותר יכולים לפתוח פורום כיתתי ברשת בו ייפגשו כל התלמידים לשם דיונים (עם המורה) על כל נושא שבעולם. אחרים יכולים לפתוח יחד עם הילדים 'קבוצה' בפייסבוק בו גם המורה יטול חלק, וישתדלו לעסוק שם בדברים בעלי תוכן². כן יכול המחנך לקבוע לעצמו סבב בו פעם אחת בחופש הוא מתקשר בצורה יזומה לכל תלמיד בטלפון, כדי לקיים שיחה שנועדה לאפשר התעניינות בשלומם וחיזוק הקשר ביניכם. בפעם אחרת ניתן לשלוח מכתב רגיל (זוכרים? עם בול ומעטפה...) ומדי פעם ניתן כמובן לשלוח הודעת טקסט (המכונה S.M.S.). במקביל, ניתן עוד בסוף שנת הלימודים להטיל על כמה תלמידים להכין ערב כיתה אשר יתקיים בפועל אי-שם באמצע הקיץ. שילוב כל הרכיבים יחדיו, ובעיקר מפגש או בוקר עיון חווייתי באמצע הקיץ, יכולים לסייע בצורה משמעותית בשמירת קשר אישי בין המורה לתלמידי הכיתה ובין התלמידים לעולם הערכי של בית הספר.

שפה הפחד

כדי לממש את שלל ההצעות שניתנו כאן (פעילויות לפני הקיץ להורים; ופעילויות לפני הקיץ ותוך כדי הקיץ לתלמידים) יש צורך להגדיר מראש את סגנון הדיבור בו נשתמש בבואנו להכין אותם לקראת התמודדות ראויה עם ימי החופש. שפה מבטאת השקפה, והביטויים שנבחר כדי לדבר על הקיץ ואתגריו (פנאי, מחשב וכו') מציגים עולם רוחני שלם. חלק מהמורים מציגים בפני תלמידיהם את הקיץ כסכנה נוראה. הם מתארים את המחשב כמחשף וכמפלצת, את ימי הקיץ כאסון חינוכי (וצניעותי) ואת החופש כולו כתחבולה של השטן. לעניות דעתי, שימוש מרכזי בשפה זו, שהיא שפת היראה, אינה רלוונטית לילדי דורנו. יש ציבור דתי אחר שנוקט רבות בשפה זו, אך אין היא הולמת את המבנה הנפשי של ילדינו. שפת הפחד אינה משכנעת את ילדינו בדבר גודל

² זאת באם המורה חש שתלמידיו בין כה "חיים" בפייסבוק, והוא מחליט כי ראוי לו לבקרים בזירה (המקוונת) שלהם.

האתגר אלא רק בקטנות אמונת המורה בהם. היא לא בונה כוחות אלא משכנעת את הילדים שהם חלשים. השפה המתאימה לדורנו היא שפת האהבה והאמון. דבר זה לובן כבר בימאמר הדורי של הראי"ה קוק זצ"ל, ובימינו הוא נכון עוד יותר. יש להציג את ימי הקיץ כתקופת אתגר, בו יוכל כל אחד להוכיח לעצמו עד כמה הוא ערכי ואיכותי מבחירתו, אף ללא נוכחות רציפה ועוקבת של מוריו. הרי רוב חייהם תלמידינו יהיו ברשות עצמם, ואף בקיץ הם שיקבעו לפי רצונם חלק גדול מעיסוקיהם. היסוד של "טובה מרדות אחת בליבו של אדם יותר מכמה מלקיות" (ברכות ז). מתגלה גם כאן. צריך וניתן לאתגר את ילדינו לקראת התנהגותם בקיץ בשפה מרוממת, מתוך שדר של אמון בכוחו של הנוער וטהרתו. לעודדו להציב בפני עצמו גבולות וציפיות ולהאמין ביכולתו לממשם.

ניתן להביא דוגמא לשפה הראויה באמצעות משל השאוב מעולם הנהיגה. לומדי נהיגה יודעים שלפני הטסט האמיתי (עם בוחן חיצוני) מתקיים משהו שנקרא "טסט פנימי" בו מסייעים לך לראות האם אתה באמת מוכן ומסוגל לטסט הגדול והאמיתי. בדומה, החיים הם 'טסט אמיתי', וימי החופשה בקיץ הם במידה רבה "טסט פנימי", בו כל אחד יכול להכיר את עצמו ולבחון את סולם ערכיו האמיתי כחלק מהכנותיו לקראת חייו הבוגרים. הקיץ הוא "טסט פנימי" בו כל אחד יכול לראות האם הוא ראוי לעצמאות, מתי הוא עומד בחזון שהוא מציב לעצמו והיכן הוא צריך עוד להשתפר.

סוף דבר, יש להציג את הקיץ כתקופת אתגר לקראתו נקרא כל ילד לגייס את כוחותיו ולהוכיח לעצמו עד כמה הוא בוגר ואחראי. אין זה סותר את היותו עוסק גם בפעילויות הפגה ופנאי, אך זה אומר כי עושים מאמץ גדול לעשותם מתוך "זרימה" אל מתוך בחירה ומודעות לאופיים ולכמותם, וכי במקביל אנו בוחרים מעצמינו גם בתפילה, בחיי תורה ובמעשים טובים ומועילים.

הורנו חז"ל נועם דרך החינוך, **כי לא במהלומות יחונך האדם, כי אם בדרכי נועם** ... ועד הזמנים האחרונים לא ירדו חכמי הפדגוגיה לזה, והיה דרך חינוכם רק במקל חובלים, עד הימים האלו, שהניסיונות הרבות הוכיחו להשכיל את אשר הורו לנו חז"ל.

(עין אי"ה ברכות, א, ע)

סוף דבר, החופש מהווה תקופה של אתגרים. אם נסייע להורים להפנים את גודל אחריותם בימי הקיץ; אם במקביל נסייע לתלמידינו לבחור מראש מה הם רוצים לעשות בימי הקיץ; אם נשמור אתם על קשר באמצעים מגוונים בימי הקיץ עצמם; נוכל בע"ה לתרום את חלקנו הצנוע בהמשך מסע החינוך שלהם ושלנו.

דווקא מתוך כך נוכל בע"ה כולנו לשוב אחרי חופש איכותי כדי לצעוד עם כוחות נפש בריאים לתוך ימי אלול ותקופת התשובה הגדולה. **קיץ טוב!**

לשיחות **וידיאו** קצרות של יונה גודמן בנושאי חינוך, הקלידו בגוגל:
"ערוץ מאיר הארות חינוכיות להורים"

לשיחות **אודיו** קצרות של יונה גודמן בנושאי חינוך, הקלידו בגוגל: "רבני בתי ספר".
בתוך האתר, מתחת לכותרת 'מדורים' שמימין: ללחוץ על "קבצי אודיו – שיחות של יונה גודמן"